

Ս Ա Ս Ն Ա Յ Ծ Ռ Ե Ր

(Սրահատեանն քարքառով)

ԳՐԻ ԱՌԱՐ

Ա Ր Ց Ա Շ Է Ս Ա Ր Ե Ղ Ծ Ա Ն

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Հայ-ժողովրդական-դիւցազնականն նոր վեպի — Սասնայ ձուերի-
զանազան վարիանսներն արդէն յայնճի են ընթերցող նասարակու-
րեանը: Սակայն սոյն վեպն Արարասեան բարբառով՝ առաջին ան-
գամն է լոյս աբխարն գալիս:

Մենք այս վարիանսը գրի ենք տռել Ս. Էջմիածնում (1899,
յունիսը). պատմել է վանքի ագարակի ծառաներից մէկը, Ասասու-
րենց Միշիշ, Դովրի *) զիւղացի, մօտ 35 տարեկան: Մկրտիչը սովորել
է իւր համազիւղացի ծերունիներից, որոնք գաղթած են եղել Տան-
կաստանից (Արզրլ-Ղայա). ուրեմն եւ, պէտք է ընդունել, հայ ժողովր-
դական վեպը տանկաստանից է անցել ուստանայերին: Պէտք էր սպա-
սել, որ վերոյիշեալ Մկրտիչը պատմէր ոչ թէ Արարասեան բարբառով,
այլ իւր բուն հայր. ճիւղի-Արզրլ-Ղայայի բարբառով. բայց նա, ինչ-
պիսի եւ նրա համազիւղացիները, քողել են իրենց բուն բարբառը եւ
խօսում են Արարասեան բարբառով, Երջակայքի բնակիչների լեզուի
ազդեցութեան տակ ընկնելով:

Վերոյիշեալ Մկրտիչի սովորական զբօսըմունքն երկրագործութիւնն
է. բայց ձմեռ ժամանակ ծառայութիւն է անում:

Ա. Դ. Ա.

*) Դովրին գտնուում է Էջմիածնի գաւառում, Կից է Քոնաքեռի
անդին:

Ա.

ՍՈՆՇՍՈՐ ԵՒ ԲՈՂԳՇՍՈՐ

Սկզբային մի կուսակալ թաքաւոր ա ընում. թաքաւորին էրկու տղայ ա ըլնում. մի կի անունը՝ Սանասար, մի կի իր' Բաղդասար: Ընա էդ կուսակալին կնիկը քրիստոնէի ախշիկ էր, Եստուած էր հաւատում: Վէպզիրը չօլլամիշ արաւ ¹⁾ թաքաւորին, թէ՛ «Դու ինքդ գիտում ես, որ քո կնիկը քրիստոնէի աղջիկ ա մենք լսելով, որ Սանասարին էլ, Բաղդասարին էլ դարցնում ա դրրի ²⁾ աստուածայաշատութիւն»: Էդ կուսակալն թաքաւորն ասում ա. «Թէ ես ճիստ ³⁾ իմանամ որ իմ կնիկը կռքերին չի հաւատում, Եստուած ա պաշտում, ջառաջ ⁴⁾ տղերքս կը սրպանեմ, ետոյ՝ կնիկս»: Յիմացաւ թաքաւորը Լս մարթից էն մարթից, որ կնիկը Եստուած ա պաշտում, տղերքանց Լլ բանից հանել ա. ⁵⁾ ճիստն իմացաւ թաքաւորը: Իրիկունն եկաւ տուն, տղէքուն ասաւ, թէ «Պէտք ա էթանք իմ կռքերուն, իմ յաստուածներուն երկրպագութիւն անէք»: Կնիկը իսկը հասկացաւ, որ պէտք է տղէքուն տանի գոհի կրօնքերի դէմ: Որ քրնեցին՝ կնիկը քշերը ⁶⁾ սորուցրեց իրա տղերքուն, թէ «Ըռաւօտը քրնից կը ելնէք, եփօր ձեր հէրը կ'տանի ձեզ գոհի՝ ձեր գիւղը, ⁷⁾ ձեր նետ ու անեղը ձեր վերաբիւրի տակին կը պահէք. էն վախօր, որ ձեր հէրը կասի թէ եկէք կռքերին երկրպագութիւն արէք, ասէք թէ թաքաւոր, մենք չենք իմանում, դու մի երկրպագութիւն արա, որ տեսնենք թէ ինչպէս ես անըմ, որ մենք էլ անենք: Թագաւորն էն ժամանակ, որ չոքերը տուց զետինը, որ իր կուռքը համփութը՝ տղերքը գրագով տուցին, հօրը սրպանեցին ըտեղ:

Եփօր սպանեցին՝ երկու ախպէրով փախան, էտ քաղաքիցը: Եկան մի չօլ, ետրան ⁸⁾ տեղի, սկսեցին էրկու ախպէր խորհօւրդ արեցին, թէ մեզի մի շինութիւն շիքենք ⁹⁾ ըստեղ: Պերեցին մենմենն քարափներ, ու շէլինգ են շինում իրանց: Եփօր Լդ շինութիւն շիկեցին պրծան, մէկ կեղ ¹⁰⁾ շիքեցին: Էս անքամը գնացին իրանց մէրը որ պերեցին, մէրն ասաւ. «Ինացէք ձեր քեռու մօտ, որ իմ ախպէրն ա, պերէք ըստեղ, որ հաստատուի կեղը»: Կնացին իրանց քեռիքը ազգատոհմով առան էկան: Եփօր որ քեռին էկաւ հասաւ ըտեղ՝ քեռուն ետխալամիշ արան, թէ «Քեռի-Թորոս, մեր կեղին անուն դիր»: Եսաւ, որ տեսաւ մենմ-մենն քարեր են պրէ, ասաւ. «Էս

¹⁾ Մտանութիւն արաւ: ²⁾ Դպի: ³⁾ Ճիստ: ⁴⁾ Ըռաջ, «կգրում»: ⁵⁾ Ճանապարհից հանել Լ, խաբել է: ⁶⁾ Դիշերը: ⁷⁾ Երկաթէ գէնք է, ծալքը երկաթէ գնդով, որով հարուածում էին թշնամուն: ⁸⁾ Ըմալի: ⁹⁾ Ջինենք, ¹⁰⁾ Դիւզ:

Սասունն ա, էս ի՞նչ քարեր էք դրել, սասունն ¹⁾ քարեր ա, ըտուհումն մնաց (Սասունն) էդ քաղաքի անունը։ Ըտեղ եփօր ժողովան մի քսան — եռասուն տուն, կեղ էլան իրանց հումա՝ Քեռի Թորոսը պերեց բրիստոնէի աղչիկներ առաւ մէկը Բաղդասարին, մէկը Սանասարին, պրեսկեց։ Իրանց հումա քրհանայ օճեցին, Սանասարին էլ դրին թաքաւոր Սանունայ մէջ։

Բ.

ԸՄԼԵԼ ՆԻ ԻՅԽՈՆ

Մէկ տարի էրկու տարի մնաց, Սանասարի կնիկը պառկաւ, էրկու տղայ պերեց։ Քրհանէն պերեցին, կնքեցին, մէկի անունը դրեցին Իշխան, մէկինը՝ Որլաղ։

Ժամանակ ընցաւ արանքիցը՝ շատ ժամանակ։ Էդ տղերքը դարցան ²⁾ ամէնքը քսան տարեկան։ Ըտոնց հէրը, Սանասար, վախճանուաւ։ Բաղդասարն էլ վախճանուաւ։

Շրլաղն ու Իշխանը լաւ ձիանք ունէին։ Ծովասար կար՝ կ'էթացին ընտեղ սեհր անելու ³⁾։ Էն ժամանակն էլ Բաղդասար լաւ լիֆայ կար, էն էլ կուսկաշտ էր, ընդուր ժողովուրթն էլ զալում էր Ծովասար լալլաղ ⁴⁾։

Եփօր Իշխանն ու Որլաղը կնացին սեհր անելու Ծովասար, կնացին կուսկաշտերու մէկի չաղրի գուռը, դիան որ ըտեղ մի գեղեցիկ ախլիկ կայ։ Որլաղն առաւ, թէ «Ի՜շխան, ես պէտք է էս ախլիկն առնեմ, որ չառնեմ կը մահանամ»։

Իշխանն առաւ. «Մենք բրիստոնեայ ենք, մեզի կը սնդի կանք էդ կուսկաշտի ախլիկն ուզենք»։

Որլաղը պատասխանեց, թէ, «Որ մենք կուսկաշտերուց չ'առնինք հալցենք, թեւեւ մեր հաւատի վրէժն, ինչով պէտք է մեր Սասունը հաստատենք թէ մենք մեր աուրը Սատուածը կանչելով մեր թրի զօռով մենք պէտք է կուսկաշտները դարցնենք, Սասուն քաղաքը շիկենք»։

Առաւ «Ի՞նչ գինաս, ախլէր»։

Կնացին էդ մարթու ախլիկն էլ ուզեցին, էդ մարդն էլ իր ջանի

¹⁾ Ենգին, սաբասիկելի ²⁾ Դարձան ³⁾ Զբօսեցելու ⁴⁾ Եալլաղ, ամաբանց։